

1.1 Om distinktionen grammatisk - ogrammatisk sats

De flesta språklärare ute i skolvärlden torde medge att de vid rättning av sina elevers prestationer relativt ofta stöter på konstruktioner vars riktighet eller oriktighet de på grund av bristande språkfärdighet inte kan ta ställning till. Det typiska fallet är att läraren vet hur man normalt uttrycker sig på det främmande språket, men eftersom den struktur eleven har producerat avviker från de uttryck som läraren är förtrogen med, kan denne inte avgöra om det föreligger ett fel eller inte. Om man däremot ger en person med det aktuella språket som modersmål (en native speaker)¹ i uppgift att bedöma konstruktionen i fråga kan han i allmänhet utan svårighet ge sitt omdöme om dess korrekthet. Det finns sålunda en tydlig skillnad mellan en native speakers och en icke-native speakers språkbehärskning: medan den infödde språkbrukaren med lätthet kan skilja de grammatiska, dvs. riktiga, satserna från de ogrammatiska, oriktiga, förmår en icke-native speaker att göra denna distinktion bara i begränsad omfattning, trots att han med hänsyn till sin skriv- och talfärdighet kanske befinner sig på ett avancerat stadium.²

Vid sin bedömning av elevernas prestationer brukar läraren, utom att han försöker falla tillbaka på sin språkliga intuition, dvs. sin språkkänsla, konsultera grammatikor, ordböcker etc. Hittar han en regel eller ett exempel som kan tillämpas på det aktuella fallet är problemet ur världen. Om litteraturen däremot inte ger upplysning om konstruktionen i fråga står läraren handfallen. Han vet fortfarande inte hur han skall bedöma det uttryck eleven har producerat. Detta är förstås en allvarlig olägenhet, eftersom han då inte kan rätta till ett eventuellt fel.

Det torde ha framgått av det som anförts ovan, att kunskapen om ogrammatiska satser är för en lärare i främmande språk lika viktig som kunskapen om de grammatiska. För att han skulle ha tillgång till båda typerna av information borde grammatikorna och

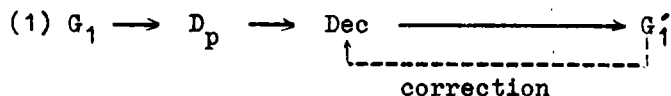
ordböckerna vara explicita beskrivningar av det språk som lärs ut (målspråket). Att detta för tillfället inte är fallet beror enligt min uppfattning på följande faktorer. För det första; särskilt beträffande svenskan kan man konstatera att den är mycket bristfälligt beskriven. Man torde inte göra sig skyldig till en överdrift om man säger att det råder skriande brist på grundforskning. För det andra; grundforskningen har antingen inte baserats på någon teori om det mänskliga språket alls eller den har utförts inom en modell som inte är grundad på distinktionen grammatisk - ogrammatisk sats. För det tredje; den viktigaste av de teorier som bygger på denna princip, transformativ-generativ grammatik (TGG), är ännu så pass ung att resultaten låter vänta på sig.³

Med en explicit beskrivning av ett språk avser jag här en beskrivning som är så utformad att den på ett klart och entydigt sätt ger svaret på frågan huruvida ett språkligt uttryck i den aktuella kontexten är grammatiskt eller ogrammatiskt eller ligger någonstans mellan dessa extrema poler⁴. I själva verket är all syntax- och semantikforskning som inte bygger på distinktionen grammatisk - ogrammatisk sats av ringa värde för språkundervisningen. Om man t.ex. baserar en undersökning av svenskans ordföljd bara på en - talad eller skriven - text är det principiellt möjligt att en sats som Vetenskapsmannen lär ha kritiskt belyst miljövärdsproblemen inte förekommer en enda gång i denna text, även om den ifrågavarande ordföljden enligt infödda rikssvenska informanternas utsago är fullt grammatisk. Detta visar att resultaten av en sådan undersökning inte är pålitliga, eftersom det lätt uppstår "luckor"; dessutom får man ingen information om de ogrammatiska satserna. I en textundersökning har man att göra med språkanvändningen (eng. performance). I en undersökning som gör en åtskillnad mellan grammatiska och ogrammatiska satser försöker man däremot fånga in native speakerns språkkunnande (eng. competence)⁵. I praktiken sker detta så, att man frågar infödda informanter, en eller fler, om t.ex. en viss ordföljd är möjlig eller inte.

1.2 Kontrastiv lingvistik, kontrastiv analys och felanalys

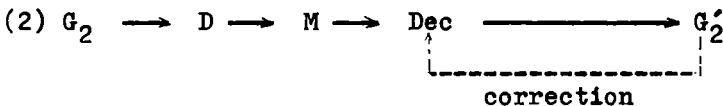
Målet för språkundervisningen är att möjliggöra behärskningen av ett främmande språk. En person som försöker lära sig ett främmande språk försöker i själva verket förvärva en native speakers språkliga kompetens. Eftersom grammatiken är en modell av kompetensen kan vi också säga att målet är att bygga upp det aktuella språkets grammatik i elevens hjärna. Den infödde talarrens intuitiva kunskap om sitt språk tar sig bl.a. uttryck däri, att han är i stånd a) att skilja mellan grammatiska och ogrammatiska satser, b) att producera och förstå en oändlig mängd grammatiskt korrekta satser, inklusive dem han aldrig har bildat eller hört tidigare. Han måste också c) kunna avgöra om en sats är flertydig eller inte och på hur många sätt den är flertydig. Dessutom måste han d) veta hur olika satser är relaterade till varandra, om en sats t.ex. är en omskrivning av en annan, osv. Den som har lyckats tillägna sig dessa och liknande förmågor kan sägas behärska språket i fråga (jfr Nickel och Wagner 1968:233-234).

Den som undervisas i främmande språk har redan hunnit bygga upp sitt modersmåls grammatik. Barnets tillägnande av modersmålet kan schematiskt åskådliggöras på följande sätt:

klaras av att det har en utmärkt motivation och gott om inlärningstid. (a.a., s.234-235).

Om vi bortser från modersmålets inverkan sker tilläggnandet av ett främmande språk i princip efter de linjer som utstakats ovan. Eftersom tilläggnandet av målspråket normalt påverkas genom medveten undervisning måste man dock modifiera kommunikationsmodellen i (1) på följande sätt:

I (2) är G_2 målspråkets grammatik och D står för didaktisk programmering. Det språkmateriel som barnet blir konfronterat med när det lär sig sitt modersmål är ofta bristfälligt: det förekommer ogrammatiska och ofullständiga uttryck etc. Vid systematisk undervisning måste dylika strörande faktorer elimineras genom medveten manipulering av data. De språkliga data som erbjuds eleven måste utformas så att de på ett konsekvent sätt åter speglar reglerna i den grammatik som skall läras in. Didaktisk programmering bestämmer vad som skall läras ut på det aktuella stadiet av undervisningen. Förkortningen M symboliserar metodisk programmering, som bestämmer hur en sak skall läras ut. Korrigeringen utförs här av läraren; G_2' representerar den grammatik av målspråket som eleven har byggt upp på basen av G_2 , D, M, Dec och correction (a.a., s. 236).

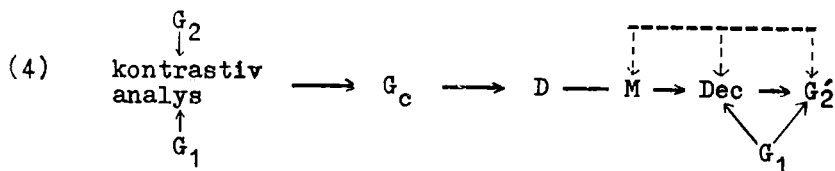
Den ovan presenterade modellen är jämförelsevis abstrakt eftersom den inte tar hänsyn till modersmålet (utgångsspråket). I själva verket påverkar modersmålet alltid inlärningen av det främmande språket; härav följer att inlärningen av målspråket skiljer sig från tilläggnandet av utgångsspråket i två viktiga avseenden. För det första: eftersom de två språken alltid har en hel del gemensamma drag behöver målspråket inte läras in i sin helhet, utan vissa regler är kända från modersmålet. För det andra: det främmande språket ses alltid genom ett filter bildat av modersmålet, Detta faktum tar sig uttryck däri, att man tenderar att tillämpa reglerna i modersmålets grammatik på det främmande språket. Detta leder till fel på de punkter där de båda

språkens regelsystem skiljer sig från varandra. Man talar i detta sammanhang om interstrukturell eller interlingval interferens (jfr Nickel 1972:11-12). Satserna nedan må belysa företeelsen:

- (3) a . Kalle oli maalannut verstaassa autonsa. →
 a'.⁺ Kalle hade målat i verkstan sin bil.⁶

Enligt den finska grammatikens regler kan ett adverbial gärna stå mellan en infinit verbform och ett efterföljande direkt objekt. Det händer därför lätt att en person med finska som modersmål griper till denna ordföljd när han talar eller skriver svenska. Resultatet blir dock i detta fall ett brott mot den svenska grammatiken, ty den innehåller en regel som förbjuder placeringen av ett adverbial i positionen i fråga.

Det torde ha framgått av det som anförts ovan att modersmålet både underlättar och försvårar inläringen av det främmande språket. Detta faktum bör tas hänsyn till vid undervisningen; det lönar sig inte att kasta bort den knappa tiden på strukturer som eleven kan antas behärska utifrån sitt modersmål. Man bör i stället koncentrera sig på de potentiella felkällorna, dvs. på fall där utgångsspråkets grammatiska struktur skiljer sig från målspråkets. Målet för kontrastiv analys (KA) är att lämna en beskrivning av G_c , en kontrastiv grammatik, som innehåller summan av skiljaktigheterna mellan grammatiken för utgångsspråket G_1 och grammatiken för målspråket G_2 . Den kontrastiva grammatiken G_c - inte grammatiken för målspråket - bestämmer de data som används vid didaktisk programmering. Detta kan åskådliggöras med nedanstående kommunikationsmodell (se Nickel och Wagner 1968: 237-238):

KA är en underavdelning av kontrastiv lingvistik, som har till uppgift att genom systematisk jämförelse av två eller flera språk fastställa och beskriva gemensamheterna och skiljaktigheterna mellan dessa språk i språkets alla plan - fonetik, fonologi, mor-

fologi, syntax, semantik och lexikon. Den kan ha helt teoretisk målsättning, då jämförelsen är ett självändamål, men den kan även vara inriktad på tillämpning. I det senare fallet kan syftet vara att lämna en lingvistisk grund för skapande av adekvat läromaterial för undervisningen i främmande språk (se Wagner 1969:306). Kontrastiv lingvistik är i princip inte bunden vid någon särskild grammatikmodell, men eftersom den transformativ-generativa grammatiken kan sägas bäst förklara språkets fungerande är det just denna modell som för tillfället allmänt tillämpas i kontrastiva undersökningar.

Kontrastiv analys bygger på antagandet att förekomsten av språkfel kan förutsägas utifrån skillnaderna mellan utgångsspråkets och målspråkets abstrakta regelsystem. Inom KA undersöker man inte faktiska utan potentiella fel, sådana som sannolikt förekommer. I konkreta situationer beror sannolikheten t.ex. i hög grad på, vilken nivå av undervisningen det gäller; hos nybörjare är vissa feltyper mycket frekventare än hos de längre avancerade etc. Detta säger KA ingenting om. Undersökningen av faktiska fel, dvs. sådana som verkligen förekommer i tal eller skrift, hör till felanalysens domän.

Även om man genom KA kan förklara en betydande del av de faktiska felen förmår den inte att förklara alla. Utom interstrukturell interferens måste man också räkna med intrastrukturell eller intringval interferens (jfr Nickel 1972:11-12): man tillämpar en regel i målspråket även på sådana fall där den inte gäller, man övergeneraliserar. Det är fråga om intrastrukturell interferens om en elev t.ex. efter att ha lärt sig hoppa - hoppade bildar komma - kommade.

1.3 Syfte

Syftet med föreliggande uppsats är att beskriva några av de regler som bestämmer adverbialets placering i finska och svenska huvud- och bisatser.⁷ Utgående från skillnaderna mellan dessa regler försöker jag förutsäga de fall där en native speaker av finska på grund av modersmålets interferens löper risken att bilda ogrammatiska svenska satser. Min avsikt är med andra ord att utföra en kontrastiv analys finska - svenska på ordföljdsplanet.

Den karakteristiska skillnaden mellan de två språkens ordföljd består däri, att ett adverbial i en svensk sats i allmänhet inte kan uppträda i så många positioner som ett adverbial i motsvarande finska sats. Min huvuduppgift blir därför att utreda vilka be- gränsningar svenskan uppvisar i detta avseende, dvs. var ett adverbial inte kan stå i detta språk, och att visa att den aktuella restriktionen inte existerar i finskan.

Jag kommer inte att ta upp frågan om de s.k. rörliga bestämmingarna, dvs. vilka adverbial som i svenska huvudsatser obligatoriskt måste uppträda före det första infinita verbet och i bisatser före finitet. Detta av den enkla anledningen att det bortsett från de allmänna satsadverbialen bara är några enstaka adverb för vilka den aktuella placeringen är obligatorisk i svenskan.⁸

I denna uppsats beskrivs adverbialets placering i förhållande till följande satsdelar: a) finit och infinit verb; b) direkt och indirekt objekt; c) finskt lokalkasusobjekt/svenskt prepositionsobjekt; d) predikativt substantiv och predikativt adjektiv; e) riktningsadverbial och f) några tillåtna kombinationer av de uppräknade konstituenterna.

2. BEGRÄNSNINGAR I HUVUDSATSER

2.1 Flera satsdelar före finit verb.

En grundläggande skillnad mellan finskan och svenskan är att det senare språket tål bara en satsdel åt gången före det finita verbet i huvudsats medan finskan tillåter flera konstituenten i denna position:⁹

- (5) a. Todennäköisesti liikkeessä viranomaisten kiellosta huolimatta kuitenkin myytiin olutta.
(Sannolikt i affären trots myndigheternas förbud dock såldes öl.)¹⁰
- b. Aamulla potilaalle jostain syystä kerrottiin tapahtuneesta.
(På morgonen för patienten av någon anledning berättades om det inträffade.)

Både (5 a) och (5 b) representerar normal ordföljd, ty i ingen av dem behöver ett led vara starkt betonat. Det är uppenbart att här föreligger en viktig felkälla för finsktalande; vi kan ge den följande formulering:

Felkälla 1: Personer med finska som modersmål tenderar att i svenska huvudsatser placera fler än en satsdel åt gången före det finita verbet.

Efter att ha ställt upp denna generella regel tar jag i det följande upp till närmare granskning några finska satstyper som äger relevans för subjektets placering i svenskan.

Om en satsdel, t.ex. ett adverbial, i svenskan placeras före subjektet måste det senare ledet obligatoriskt flyttas i en position efter finitet (inversion).¹¹ Sats (6) är ogrammatisk eftersom den innebär ett brott mot denna regel:

- (6)⁺ I förra veckan en politiker dog i cancer.

I finskan är inversionen obligatorisk bara i några enstaka fall (jfr not 11). Subjektet - och i passiva satser objektet - kan i allmänhet stå mellan ett föregående adverbial och finitet:

- (7) a. Viime viikolla eräs poliitikko kuoli syöpään.
(I förra veckan en politiker dog i cancer.)
- b. Tässä kadunkulmassa erästä poikaa pahoinpideltiin.
(I detta gathörn en pojke misshandlades.)

Om subjektet eller den passiva satsens objekt utgörs eller bestäms av ett obestämt pronomen kan dessa satsdelar utan någon förändring i tryck- och betydelseförhållandena placeras också efter finitet:

- (7) a'. Viime viikolla kuoli eräs poliitikko syöpään.
 b'. Tässä kadunkulmassa pahoinpideltiin erästä poikaa.

När subjektet eller den passiva satsens objekt är ett personligt eller demonstrativt pronomen (minä 'jag', sinä 'du', hän 'han, hon', me 'vi', te 'ni', he 'de', tämä 'den här', tuo 'den där', se 'den', nämä 'de här', nuo 'de där', ne 'de') står det normalt före finitet:

- (8) a . Huomenna minä matkustan Espanjaan.
 (I morgon jag åker till Spanien.)
 a'. Huomenna matkustan minä Espanjaan.
 b . Rajalla hänet pidätettiin.
 (Vid gränsen han anhölls.)
 b'. Rajalla pidätettiin hänet.

Satserna (8 a') och (8 b') är grammatiska bara om minä 'jag' och hänet 'honom' är starkt betonade och står i motsats till något som omnämnts i den föregående kontexten; i (8 a) och (8 b) behöver dessa pronomen däremot inte ha kontrastivt tryck.

Inversionen tycks i finskan vara möjlig även vid bestämt icke-pronominellt subjekt eller objekt:¹²

- (9) a . Kello kuusi poikani näki pihalla joulupukin.
 (Klockan sex min son såg på gården en julgubbe.)
 a'. Kello kuusi näki poikani pihalla joulupukin.

Det verkar förhålla sig så att satser med samma ordföljd som (9 a) låter en aning naturligare än sådana som (9 a'). Vi kan nu ge en sammanfattning av den ovan förda diskussionen:

Felkälla 1a: Om ett adverbial i en svensk huvudsats - det må vara fråga om aktiv eller passiv - placeras före subjektet måste detta obligatoriskt flyttas i en position efter det finita verbet (jfr (6)). Även i finskan är denna ordföljd ofta möjlig (jfr (7 a'), (7 b'), (8 a'), (8 b') och (9 a')) men i motsats till svenskan kan subjektet vid aktiv och objektet

vid passiv uppträda mellan finitet och ett föregående adverbial (jfr (7 a), (7 b), (8 a), (8 b) och (9 a)). Det är därför sannolikt att en person med finska som modersmål kommer att producera ogrammatiska svenska satser av typen Adverbial + Subjekt + Finit. Störst är risken när den svenska satsens subjekt är ett av följande pronomen: jag, du, han, hon, vi, ni, de, den, det, denna, den här och den där. Detta beror på att deras finska motsvarigheter kan placeras efter finitet bara vid kontrastbetoning.

Interferensföreteelsen kan illustreras på följande sätt:¹³

(10)	<u>Advb</u>	{ Subj Obj	<u>Fin</u>		
<u>Fi</u> :	Eilen	eräs mies	kuoli	syöpään	→
	Tässä	hän	pysähtyi	hetkeksi	→
	Siellä	Kallea	arvosteltiin	kiivaasti	→
	Kerran	hänet	pidätettiin		→
<u>Sv</u> :	+I går	en man	dog	i cancer	
	+Här	han	stannade	för en stund	
	+Där	Kalle	kritiserades	häftigt	
	+En gång	han	anhölls		

Jag har ovan behandlat bara sekvenser av typen Advb + {Subj/Obj} + Fin och Advb + Fin + {Subj/Obj}. Adverbialen kan i finskan dock placeras också mellan subjektet/objektet och finitet om subjektet eller den passiva satsens objekt redan föregås av en ytterligare satsdel, ofta ett adverbial eller ett frågeord:¹⁴

- (11) a. Jostain syystä Kalle viime viikolla matkusti Espanjaan.
(Av någon anledning Kalle i förra veckan åkte till Spanien.)
- b. Aamulla potilas viimeinkin leikattiin.
(På morgonen patienten äntligen opererades.)
- c. Minne sinä huomenna aiot matkustaa?
(Vart du i morgon tänker resa?)
- d. Miksi hänet Roomassa pidätettiin?
(Varför han i Rom anhölls?)

Ordföljden i fråga är också möjlig när subjektet eller objektet består av eller innehåller ett interrogativt element:

- (12) a. Kuka mies sinun kanssasi oli elokuvissa?
(Vilken man med dig var på bio?)
- b. Mitä ojasta löydettiin?
(Vad i diket hittades?)

Utgående från satserna ovan kan vi räkna med interferens av följande typ:

Felkälla 1b: I finska huvudsatser kan ett adverbial stå mellan finitet och föregående subjekt om detta föregås av en ytterligare satsdel (jfr (11 a) och (11 c)) eller om det består av eller innehåller ett interrogativt element (jfr (12 a)). Det sagda gäller också i passiva satser där objektet uppträder före finitet (jfr (11 b), (11 d) och (12 b)). Interferensen kan leda till att en person med med finska som modersmål använder motsvarande ordföljd också i svenska huvudsatser. Sannolikheten för detta fel kan betecknas som relativt hög, ty satser som (11) - (12) representerar normal ordföljd i finskan.¹⁵

Nedanstående schema må tjäna som illustration:

(13)	<u>X</u>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Subj} \\ \text{Obj} \end{array} \right\}$	<u>Advb</u>	<u>Fin</u>	
	<u>Fi</u> : Aamulla	Kalle	yhtäkkiä	sairastui	→
	Täältä	hänet	eilen	löydettiin	→
		Mikä	tuolla	liikkuu	→
		Mikä laatikko	autoon	kannettiin	→
	<u>Sv</u> : ⁺ I morse	Kalle	plötsligt	blev sjuk	
	⁺ Här	han	i går	hittades	
		⁺ Vad	där	rör sig	
		⁺ Vilken låda	in i bilen	bars	

2.2 Adverbial mellan finit verb och pronominellt objekt

Ett adverbial kan i svenska huvudsatser placeras mellan finit verb och efterföljande indefinit direkt eller indirekt objekt (jfr not 8):¹⁶

(13') a. Jag köpte i Lund en ny bil.

b. Nobelpriset tilldelades denna gång en mindre meriterad forskare.

När objektet är ett obetonat personligt eller reflexivt pronomen (mig, dig, sig, honom, henne, den, det, oss, er eller dem) leder denna flyttning dock till en ogrammatisk ordföljd, det må röra sig om ett adverb eller ett prepositionsuttryck (beträffande

några viktiga undantag se nedan s.17 f):¹⁷

- (14) a. ⁺Jag såg $\left\{ \begin{array}{l} \text{i söndags} \\ \text{nyss} \end{array} \right\}$ dig i simhallen.
- b. ⁺Någon gav $\left\{ \begin{array}{l} \text{mitt på gatan} \\ \text{där} \end{array} \right\}$ honom 1000 kronor.
- c. ⁺Polisen bröt upp dörren till hytten och undersökte $\left\{ \begin{array}{l} \text{med omsorg} \\ \text{noggrant} \end{array} \right\}$ den från golv till tak.
- d. Vart har dina böcker tagit vägen? ⁺Jag skickade till Åbo dem till en vän.¹⁸
- e. ⁺Fången sköt på morgonen sig.

Om ett pronominent objekt får motsatsbetoning kan ett adverbial uppträda före det:¹⁹

- (15) Jag skyndade mig till kiosken för att träffa Kalle och Lisa. Till min förvåning såg jag där honom men inte henne.

Den restriktion som gör att satserna i (14) är orgrammatiska gäller inte i finskan; jfr (14 a) - (14 e) med (16 a) - (16 e):

- (16) a. Näin $\left\{ \begin{array}{l} \text{sunnuntaina} \\ \text{äskén} \end{array} \right\}$ sinut uimahallissa.
- b. Joku antoi $\left\{ \begin{array}{l} \text{keskellä katua} \\ \text{siellä} \end{array} \right\}$ hänelle 1000 kruunua
- c. Poliisi mursi hytin oven ja tutki $\left\{ \begin{array}{l} \text{huolella} \\ \text{tarkasti} \end{array} \right\}$ sen lattiasta kattoon.
- d. Minne sinun kirjasi ovat hävinneet? Lähetin Turkuun ne eräkälle ystäväilleni.
- e. Vanki ampui aamulla itsensä.

Satserna i (16) representerar normal ordföljd, ty i ingen av dem behöver en satsdel få kontrastivt eller emfatiskt tryck. I dem alla kunde adverbialen lika gärna stå också omedelbart efter det pronominent objektet. Eftersom det senare alternativet är möjligt också i svenskan har en native speaker av finska goda chanser att producera satser med grammatisk ordföljd. Å andra sidan kan det inte förnekas att här samtidigt föreligger en potentiell felkälla:

Felkälla 2: I svenska huvudsatser kan ett adverbial inte stå mellan finitet och efterföljande direkt eller indirekt objekt bestående av ett obetonat personligt eller reflexivt pronomen (mig, dig, sig, honom, henne, den, det, oss, er eller dem; (jfr (14); beträffande undantagen se nedan s.17 f)).

Eftersom denna begränsning inte finns i finskan (jfr (16)) är det möjligt att en native speaker av detta språk placerar ett adverbial före ett dylikt objekt.

Schematiskt kan företeelsen illustreras så här (jfr not 8):

(17)	<u>Fin</u>	<u>Advb</u>	<u>Obj</u>	<u>pron</u>	
	<u>Fi</u> : Lasse	näki sunnuntaina	sinut	uimahallissa.	→
	<u>Sv</u> : ⁺ Lasse	såg i söndags	dig	i simhallen	

2.3 Adverbial mellan direkt objekt och kort adjektivisk predikatsfyllnad

Adverbial bestående av en nominal- eller prepositionsfras²⁰ kan i svenskan normalt inte stå mellan ett objekt och ett kort predikativt adjektiv.²¹ Adverbial av den här typen kan alltid uppträda efter predikativet, men om framflyttningen sker placeras de i huvudsats före objektet, förutsatt att detta inte är ett personligt eller reflexivt pronomen (jfr ovan):

- (18) a .Riksdagsmannen skällde i förrgår en minister dum.
 a'⁺Riksdagsmannen skällde en minister i förrgår dum.
 b .Lasse målade i verkstaden sin gamla bil mörkröd.
 b'⁺Lasse målade sin gamla bil i verkstaden mörkröd.²²
 c .Lisa gjorde på ett irriterande sätt sin pojkvän svartsjuk
 c'⁺Lisa gjorde sin pojkvän på ett irriterande sätt svartsjuk.
 d .Kalle kände sig varje dag trött.

När predikativet är starkt betonat eller långt, bestående av t.ex. två samordnade adjektiv kan en nominal- eller prepositionsfras placeras mellan det och objektet:

- (19) a. Per köpte en gammal Volvo och målade den på ett enkelt sätt alldeles svart.
 b. Kalle kände sig varje dag trött och eländig.

Observera att ett adverb kan flyttas före ett predikativt adjektiv även om detta varken är långt eller betonat:

- (20) Turisterna tyckte att resan höll på att bli för ansträngade, ty den ovanliga hettan gjorde dem ofta trötta.

Den restriktion som gör att (18 a'), (18 b'), (18 c') och (18 d) är ogrammatiska existerar inte i finskan:

- (21) a. Kansanedustaja haukkui erästä ministeriä toissapäivänä tyhmäksi.
(Riksdagsmannen skällde en minister i förrgår dum.)
- b. Lasse maalasi vanhan autonsa verstaassa punaiseksi.
(lasse målade sin gamla bil i verkstaden röd.)
- c. Liisa teki poikaystävänsä ärsyttävällä tavalla mustasukkaiseksi.
(Lisa gjorde sin pojkvän på ett irriterande sätt svartsjuk.)
- d. Kalle tunsii itsensä joka päivä väsyneeksi.
(Kalle kände sig varje dag trött.)

I (21) kunde adverbiallet lika gärna stå före objektet; eftersom denna ordjöljd är möjlig även i svenskan (jfr dock s. 12) har en native speaker av finska goda möjligheter att bilda sådana korrekta svenska satser som (18 a), (18 b) och (18 c). Å andra sidan måste man utgående från (21 a), (21 b), (21 c) och (21 d) räkna med att finskans interferens kan leda till ogrammatisk ordföljd:

Felkälla 3: Ett adverbial bestående av en nominal- eller prepositionsfras kan i svenskan inte uppträda mellan ett objekt och ett predikativt adjektiv som varken är starkt betonat eller består av två eller fler samordnade led (jfr satserna (18 a'), (18 b'), (18 c') och (18 d)). Motsvarande restriktion existerar inte i finskan (se (21)). Härav följer att en infödd talare av finska lätt placerar ett dylikt adverbial på fel ställe i svenska satser.

Schematiskt kan företeelsen illustreras på följande sätt (jfr not 8)²³:

(22).		<u>Obj</u>	<u>Advb</u>	<u>Adj</u> _{pred}	
<u>Fi</u> : Kansanedustaja	haukkui	erästä ministeriä	toissapäivänä	tyhmäksi	→
<u>Sv</u> : ⁺ Riksdagsmannen	skällde	en minister	i förrgår	dum	

3. BEGRÄNSNINGAR I BÅDE HUVUD- OCH BISATSER

3.1 Satser med direkt objekt och verbpartikel, riktningspartikel eller riktningsadverbial²⁴

I svenskan måste verbpartiklarna (t.ex. ta emot) och de korta riktningspartiklarna in, ut, upp, ned, ner, av, bort, fram, undan och ur placeras före ett icke-reflexivt objekt, detta må vara ett pronomen eller ett substantiv. I satserna nedan borde därför partikeln stå före objektet:

- (23) a. ⁺Påven tog { mannen
honom } emot.
- b. ⁺Eftersom gästerna började bråka kastade värden { en man
dem } ut.
- c. ⁺Barnet bar { sina leksaker
dem } in.
- d. ⁺Hunden jagade { katten
den } bort.

När satsen utöver en riktningspartikel innehåller ett riktningsadverbial placeras partikeln normalt före objektet men kan också uppträda efter det:

- (24) a . Pojken kastade in { bollen
den } i bilen.
- a' . Pojken kastade { bollen
den } in i bilen.

Om objektet är ett reflexivt pronomen måste en riktningspartikel obligatoriskt placeras efter det:²⁵

- (25) a . Med mina sista krafter drog jag mig ut.
- a' . ⁺Med mina sista krafter drog jag ut mig.
- b . Efter krocken fattade bilen eld. Först i sista stund drog någon ut { de skadade
mig } .
- b' . ⁺Först i sista stund drog någon { de skadade
mig } ut.

Eftersom mig i (25 a) och (25 a') syftar på satsens subjekt kan riktningspartikeln inte placeras före pronomenet; i (25 b) och (25 b') är varken mig eller de skadade reflexivt, och ut måste därför stå före objektet.

När en partikel inte uttrycker riktning utan fungerar som vanlig verbpartikel (jfr not 24) är ordföljdsskillnaden mellan satser med och utan reflexivt objekt normalt upphävd:

- (26) a . Trötta inte ut $\left\{ \begin{array}{l} \underline{\text{din mamma}} \\ \underline{\text{mig}} \\ \underline{\text{dig}} \end{array} \right\}$ i onödan!
- a'.⁺Trötta inte $\left\{ \begin{array}{l} \underline{\text{din mamma}} \\ \underline{\text{mig}} \\ \underline{\text{dig}} \end{array} \right\}$ ut i onödan!
- b . Barnet grisade ner $\left\{ \begin{array}{l} \underline{\text{bordet}} \\ \underline{\text{det}} \\ \underline{\text{sig}} \end{array} \right\}$.
- b'.⁺Barnet grisade $\left\{ \begin{array}{l} \underline{\text{bordet}} \\ \underline{\text{det}} \\ \underline{\text{sig}} \end{array} \right\}$ ner.

Den svenska konstruktionen verb + verbpartikel motsvaras i finskan mycket ofta av ett enkelt verb (jfr Felkälla 4, s. 17 f.).

I finskan kan en riktningspartikel stå före eller efter ett icke-reflexivt objekt:

- (27) a . Eilen ilmatorjunta ampui alas $\left\{ \begin{array}{l} \underline{\text{parhaan koneemme}} \\ \underline{\text{erään pommikoneen}} \end{array} \right\}$.
 (I går luftvärnet sköt ner $\left\{ \begin{array}{l} \text{vårt bästa plan} \\ \text{ett bombplan} \end{array} \right\}$.)
- a'. Eilen ilmatorjunta ampui $\left\{ \begin{array}{l} \underline{\text{parhaan koneemme}} \\ \underline{\text{erään pommikoneen}} \end{array} \right\}$ alas.
- b . Eilen ilmatorjunta ampui alas pommikoneen.
 (I går luftvärnet sköt ner ett bombplan.)
- b'. Eilen ilmatorjunta ampui pommikoneen alas.
 (I går luftvärnet sköt bombplanet ner.)
- c . Eilen ilmatorjunta ampui alas sen.
 (I går luftvärnet sköt ner det.)
- c'. Eilen ilmatorjunta ampui sen alas.

När objektet inte har några bestämmingar (attribut eller suffix som uttrycker species) står riktningspartikeln vid neutral betoning före ett obestämt objekt (jfr (27 b)) men efter ett bestämt (jfr (27 b')). Är objektet ett bestämt pronomen är den normala ordföljden Obj + Part (jfr (27 c')); den motsatta ordningen är möjlig men ovanligare (jfr (27 c)). I övriga fall verkar ofta båda alternativen vara likvärdiga (jfr (27 a) och (27 a')).²⁶

I finskan kan en riktningspartikel uppträda både före och efter ett reflexivt objekt:

- (28) a . Kolarin jälkeen auto syttyi palamaan. Viimeisillä voimillani vedin itseni ulos.
(Efter krocken fattade bilen eld. Med mina sista krafter drog jag mig ut.)

a'. Viimeisillä voimillani vedin ulos itseni.

Ordföljden i (28 a) är vanligare än ordföljden i (28 a') men båda satserna är fullt grammatiska.

Vi kan sammanfatta diskussionen ovan på följande sätt:

Felkälla 4: I svenskan kan riktningspartiklarna in, ut, upp, ned, ner, av, bort, fram, undan och ur inte stå efter ett icke-reflexivt objekt utan de måste uppträda före denna satsdel (jfr (23); beträffande ett undantag se (24 a')). I finskan står motsvarigheterna till de svenska riktningspartiklarna normalt efter ett icke-reflexivt objekt bestående av ett bestämt pronomen (jfr (27 c')); den motsatta ordföljden är möjlig men relativt ovanlig (jfr ovan (27 c)). Det är därför högst sannolikt att en native speaker av finska automatiskt bildar sådana ogrammatiska svenska satser där en riktningspartikel följer efter ett dylikt objekt. Möjligheten till interferens är stor också i övriga fall, ty en riktningspartikel kan i finskan nästan alltid stå efter ett objekt (jfr (27)).

Den svenska verbtypen grisa ner, göra bort sig, där verbstammen efterföljs av en verbpartikel (t.ex. in, ut, upp, ned, ner, av eller bort), vilken per definitionem inte har riktningsbetydelse (se not 24), motsvaras i finskan normalt av ett enkelt verb: sotkea, nolata itsensä. Det är därför möjligt att det av finskan framkallade felaktiga bruket av riktningspartiklarna utsträcks till att gälla även sådana fall där partikeln inte har riktningsbetydelse: Hän ajoi minut ulos → ⁺ Hän körde mig ut → ⁺ Hän skällde mig ut (jfr nedan (29 b)). Säkert är i varje fall att avsaknaden av verbtypen grisa ner i utgångsspråket bidrar till förekomsten av dylika ogrammatiska svenska satser.

Ett reflexivt objekt måste i svenskan föregå en riktningspartikel. Eftersom denna ordföljd är den normala också i finskan (jfr (28)) är det föga troligt att en native speaker av detta språk kommer att bilda satser som ⁺Med mina sista krafter drog jag ut mig (jfr (25 b')).

Vid verb av typen grisa ner (jfr (26)), där det senare ledet inte uttrycker riktning, måste partikeln föregå ett reflexivt pronomen. I dylika fall har svenskans partikel oftast ingen motsvarighet i finskan; detta kan leda till ordföljdsfel. Det är

också möjligt att en finsktalande behandlar typen grisa ner på samma sätt som kasta ner; man torde då kunna räkna med följande indirekta interferens från finskans riktningsuttryck: Hän veti itsensä ulos → Hän drog sig ut → Hän tröttade sig ut (jfr (29 d)).

Vi kan nu ge följande schematiska uppställning:²⁷

(29) a. Icke-reflexivt objekt och riktningspartikel

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u>	<u>Part</u> _{rikt}
<u>Fi</u> : Ilmatorjunta	ampui	{ erään koneen sen}	alas →
<u>Sv</u> : ⁺ Luftvärnet	sköt	{ ett plan det}	ner

b. Icke-reflexivt objekt och verbpartikel

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u>	<u>Part</u> _{rikt}
<u>Fi</u> : Rehtori ajoi		{ erään oppilaan hänet}	ulos →
<u>Sv</u> : ⁺ Rektorn körde		{ en elev honom}	ut →

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u>	<u>Part</u> _{verb}
<u>Sv</u> : ⁺ Rektorn skäll- de		{ en elev honom}	ut

c. Reflexivt objekt och riktningspartikel

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u> _{refl}	<u>Part</u> _{rikt}
<u>Fi</u> : Hän veti	itsensä	ulos	autosta →
<u>Sv</u> : Han drog	sig	ut	ur bilen

d. Reflexivt objekt och verbpartikel

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u> _{refl}	<u>Part</u> _{rikt}
<u>Fi</u> : Minä vedin	itseni	ulos	autosta →
<u>Sv</u> : Jag drog	mig	ut	ur bilen →

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u> _{refl}	<u>Part</u> _{verb}
<u>Sv</u> : ⁺ Jag tröt- tade	mig	ut	

3.2 Adverbial mellan infinit verb och efterföljande subjekt, direkt objekt, indirekt objekt eller predikatsfyllnad

I svenska huvudsatser med fler än en verbform kommer ett adverbial vid framflyttning att stå före det första infinitet; i bisatser hamnar det före finitet. Placeringen av ett adverbial mellan det sista infinitet och efterföljande subjekt, direkt objekt, indirekt objekt, predikativt substantiv eller predikativt adjektiv leder till en ogrammatisk ordföljd (jfr not 8):

- (30) a . I granen hade det varje morgon suttit en grå fågel.
 a'.⁺I granen hade det suttit varje morgon en grå fågel.
 b . Läraren hade på bordet lagt två tunga böcker.
 b'.⁺Läraren hade lagt på bordet två tunga böcker.
 c . Kalle hade i parken givit flickan röda rosor.
 c'.⁺Kalle hade givit i parken flickan röda rosor.
 d . Olle har i Australien blivit

}	en rik man
	rik och mäktig

 .
 d'.⁺Olle har blivit i Australien

}	en rik man
	rik och mäktig

 .
 e . ... som ivrigt hade målat sin gamla bil.
 e'.⁺... som hade målat ivrigt sin gamla bil.

Begränsningen gäller inte verbpartiklarna (ta emot, trötta ut; se not 24), riktningsspartiklarna in, ut, upp, ned, ner, av, bort, fram, hem, undan och ur, proadverbena hit och dit och inte heller riktningssuttryck som av sig (ta av sig skorna). Denna typ kännetecknas av att prepositionen är betonad (jfr (31 e)). Alla dessa konstruktioner kan både i huvud- och bisatser stå mellan huvud verbet och efterföljande subjekt eller objekt. För de flesta av dem är den aktuella placeringen den enda möjliga; hem, hit, dit och adverbial av typen av sig kan också uppträda efter nämnda satsdelar:

- (31) a. Påven hade tagit emot honom.
 b. Luftvärnet hade skjutit ner tre plan.
 c. Men om det visar sig att det var alldeles onödigt att exploatera kusten för miljöfarlig verksamhet, kan man inte dra dit fisken.
 d. Ishockeyspelaren berättade: "Jag tror, att det är lagkamraterna som har dragit av mig skridskorna."
 e. När patienten låg på lasarettet försökte man pumpa i honom mängder med mat.

I finskan finns inte den restriktion mot vilken man har brutit i (30 a'), (30 b'), (30 c'), (30 d') och (30 e'):

- (32) a. Kuusessa oli istunut joka aamu harmaa lintu.
(I granen hade suttit varje morgon en grå fågel.)
- b. Opettaja oli pannut pöydälle kaksi painavaa kirjaa.
(Läraren hade lagt på bordet två tunga böcker.)
- c. Kalle oli antanut puistossa tytölle punaisia ruusuja.
(Kalle hade givit i parken flickan röda rosor.)
- d. Ollista on tullut Australiassa { rikas mies
rikas ja mahtava }
(Olle har blivit i Australien { en rik man
rik och mäktig }.)
- e. ... joka oli maalannut innokkaasti vanhaa autoaan.
(... som hade målat ivrigt sina gamla bil.)

I likhet med de svenska satserna (30 a), (30 b), (30 c), (30 d) och (30 e) kan adverbialen i (32) uppträda före det infinita/ finita verbet. För alla utom riktningsadverbialet i (32 b) är denna position lika naturlig som den placering som exemplifierats i (32). Med undantag av nämnd adverbialkategori tycks en native speaker av finska ha goda möjligheter att placera adverbialet på rätt ställe i svenska satser av den ifrågavarande typen; risken för ordföljdsfel verkar dock vara lika stor.

Felkälla 5: I svenska huvud- och bisatser kan ett adverbial normalt inte uppträda mellan det sista infinita verbet och efterföljande subjekt, direkt objekt, indirekt objekt, predikativt substantiv eller predikativt adjektiv (jfr (30)). Restriktionen gäller inte verbpartiklarna (t.ex. ta emot, trötta ut; se not 24; jfr också ovan s. 17), riktningspartiklarna in, ut, upp, ned, ner, av, bort, fram, hem, undan och ur, proadverben hit och dit och inte heller riktningsuttrycken av typen av sig (ta av sig skorna; jfr (31 d) och (31 e)). Begränsningen i fråga existerar inte i finskan (jfr (32)), varför interferensen från finskans sida kan leda till sådana ogrammatiska svenska satser som exemplifierats i (30).

Interferensen kan illustreras med nedanstående schema (jfr not 8):²⁸

(33)	<u>Fin</u>	<u>Inf</u>	<u>Advb</u>	<table border="0" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td rowspan="5" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td><td>Subj</td></tr> <tr><td>Obj</td></tr> <tr><td>Objindir</td></tr> <tr><td>Subst</td></tr> <tr><td>Adj</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">pred</td></tr> </table>	}	Subj	Obj	Objindir	Subst	Adj	pred	
}	Subj											
	Obj											
	Objindir											
	Subst											
	Adj											
pred												
<u>Fi:</u>	Kuusessa oli	istunut	joka aamu	harmaa lintu	→							
	Opettaja oli	pannut	pöydälle	kaksi kirjaa	→							
	joka oli	pessyt	huolellisesti	vanhan autonsa	→							
	Kalle oli	antanut	puistossa	tytölle ruusuja	→							
	Ollista on	tullut	Wienissä	lääkäri	→							
	Lassesta on	tullut	Norjassa	hyvin rikas	→							
<u>Sv:</u> ⁺	I granen hade	suttit	varje morgon	en grå fågel ²⁹								
	⁺ Läraren hade	lagt	på bordet	två böcker								
	⁺ som hade	tvättat	omsorgsfullt	sin gamla bil								
	⁺ Kalle hade	givit	i parken	flickan rosor								
	⁺ Olle har	blivit	i Wien	läkare								
	⁺ Lasse har	blivit	i Norge	mycket rik								

3.3 Adverbial mellan infinit verb och prepositionsobjekt eller riktningsadverbial

I svenska huvud- och bisatser kan varken de flesta tidsadverb eller befintlighetsadverbialen uppträda mellan det sista infinita verbet och ett efterföljande prepositionsobjekt eller prepositionellt riktningsadverbial:³⁰

- (34) a. ⁺Patienten påstod att han hade lidit

}	<u>länge</u>
	<u>ibland</u>
	<u>sällan</u>
	<u>ofta</u>

 av tandvärk.
- b. ⁺Kalle hade drömt i Spanien om Lisa.
- c. ⁺Den anhållne medgav att han hade åkt

}	<u>ofta</u>
	<u>sällan</u>
	<u>omedelbart</u>
	<u>genast</u>

 till Åbo.
- d. ⁺Lasse hade fallit i skogen ner i ett dike.

Är tidsadverbialen en nominal- eller prepositionsfras är dess betydelse relevant för placeringen:

- (35) a. Författaren hade berättat i tre timmar om sin nya roman.
 b. Politikern hade talat två gånger om samma sak.
 c. Idrottsmannen hade berättat till klockan tre om sina utlandsresor.
 d.⁺Chefen hade deltagit på förmiddagen i ett möte.
 e. Kompaniet som hade marscherat i två timmar mot staden var trött.
 f. Målvakten hade hoppat tre gånger åt fel håll.
 g.⁺Kalle hade flytt efter krocken in i skogen.

Det framgår av satserna ovan att de tidsadverbial som är frågbara med hur länge (jfr (35 a) och (35 e)), hur många gånger (jfr (35 b) och (35 f)) eller till vilken tidpunkt (jfr (35 c)) kan stå i den aktuella positionen. När adverbialen uttrycker tidpunkt och svarar på frågan när (jfr (35 d) och (35 g)) är detta uteslutet.

Sättsadverbialen kan i svenskan stå mellan det sista infinitet och efterföljande prepositionsobjekt eller prepositionellt riktningsadverbial, det må röra sig om en huvud- eller bisats.³¹

- (36) a. Fackföreningarna har dock protesterat kraftigt mot beslutet
 b. Sjuksköterskan som hade uppfört sig på ett egendomligt sätt mot några patienter blev avskedad.
 c. Sotaren hade hoppat försiktigt från taket.

Också i finskan kan sättsadverbialen och sådana tidsadverbial som exemplifierats i (35 a), (35 b), (35 c), (35 e) och (35 f) placeras mellan det sista infinita verbet och ett lokalkasusobjekt/ett riktningsadverbial bestående av en nominalfras.³²

Finskan uppvisar inte heller den restriktion som förekommer i de ogrammatiska svenska satserna (34 a) - (34 d) samt i (35 d) och (35 g):

- (37) a. Potilas väitti, että hän oli kärsinyt

{	<u>kauan</u>	}
{	<u>joskus</u>	}
{	<u>harvoin</u>	}
{	<u>usein</u>	}

 hammas-
- särystä.

(Patienten påstod att han hade lidit värk.)

långe
ibland
sällan
ofta

av tand-

- b. Kalle oli uneksinut Espanjassa Liisasta.
(Kalle hade drömt i Spanien om Lisa.)

- c. Pidätetty myönsi, että hän oli matkustanut Turkuun.

usein
harvoin
välittömästi
heti

(Den anhållne medgav att han hade åkt Åbo.)

ofta
sällan
omedelbart
genast

till

- d. Lasse oli pudonnut metsässä ojaan.
(Lasse hade fallit i skogen ner i ett dike.)
- e. Johtaja oli osallistunut aamupäivällä eräeseen kokoukseen.
(Chefen hade deltagit på förmiddagen i ett möte.)
- f. Kalle oli paennut kolarin jälkeen metsään.
(Kalle hade flytt efter krocken in i skogen.)

Alla de finska satserna i (37) representerar grammatisk och normal ordföljd medan deras svenska ekvivalenter (jfr (34), (35 d) och (35 g)) är ogrammatiska. I svenskan måste adverbialet vid framflyttning placeras före det första infinitet i huvudsats och före finitet i bisats. Eftersom båda positionerna är möjliga också i finskan leder interferensen inte automatiskt till ordföljdsfel. På basen av den grundläggande skillnaden mellan (37) å ena sidan och (34), (35 d) och (35 g) å andra måste vi dock konstatera att här föreligger en potentiell felkälla för finstalande:

Felkälla 6: I svenska huvud- och bisatser kan varken tidsadverbien (jfr (34 a) och (34 c); se även not 30), tidsadverbialen som består av en nominal- eller prepositionsfras och betecknar tidpunkt (jfr (35 d) och (35 g)) eller befintlighetsadverbialen (jfr (34 b) och (34 d)) uppträda mellan det infinita verbet och ett efterföljande prepositionsobjekt/prepositionellt riktighetsadverbial. Eftersom restriktionen i fråga inte existerar i finskan (jfr (37)) är det möjligt att en native speaker av detta språk på grund av modersmålets interferens bildar ogrammatiska svenska satser av denna typ.

Nedanstående schema må tjäna som illustration (jfr not 8):³³

(38)	<u>Fin</u>	<u>Inf</u>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Adv. tid} \\ \text{Advb. tidpunkt} \\ \text{Advb. bef} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{LKO/PO} \\ \text{Advb. rikt} \end{array} \right\}$	
<u>Fi:</u>	Hän oli	kärsinyt	usein	hammassärystä	→
	Hän oli	osallistunut	aamulla	kokoukseen	→
	joka oli	uneksinyt	Espanjassa	Liisasta	→
	Hän oli	matkustanut	heti	Turkuun	→
	Hän oli	paennut	kolarin jälkeen	metsään	→
	joka oli	pudonnut	metsässä	ojaan	→
<u>Sv:</u>	+Hän hade	lidit	ofta	av tandvärk	
	+Hän hade	deltagit	på morgonen	i ett möte	
	+som hade	drömt	i Spanien	om Lisa	
	+Hän hade	åkt	genast	till Åbo	
	+Hän hade	flytt	efter krocken	in i skogen	
	+som hade	fallit	i skogen	ner i ett dike	

3.4 Adverbial mellan indirekt och direkt objekt samt mellan direkt objekt och adjektivisk predikatsfyllnad

Vid sammansatt tempus, dvs. när satsen innehåller ett eller flera infinita verb, kan ett adverbial i svenskan inte stå mellan indirekt och direkt objekt, inte heller mellan direkt objekt och predikativt adjektiv. I dessa fall placeras adverbialen vid framflyttning före det första infinita verbet i huvudsats och före finitet i bisats.

- (39) a. +Sergeanten hade givit honom $\left\{ \begin{array}{l} \text{under övningen} \\ \text{i skogen} \\ \text{försiktigt} \end{array} \right\}$ två granater.
- b. Olle hade köpt en gammal Volvo. +Det berättades att han hade målat den $\left\{ \begin{array}{l} \text{omedelbart} \\ \text{hemma} \end{array} \right\}$ svart.

I finskan är ordföljden i fråga tillåten:

- (39) a'. Kersantti oli antanut hänelle $\left\{ \begin{array}{l} \text{harjoituksen aikana} \\ \text{metsässä} \\ \text{varovasti} \end{array} \right\}$ kaksi kranaattia.
- b'. Olli oli ostanut vanhan Volvon. Kerrottiin, että hän oli maalannut sen $\left\{ \begin{array}{l} \text{välittömästi} \\ \text{kotona} \end{array} \right\}$ mustaksi.

I (39) kunde adverbialen dessutom uppträda i flera andra positioner, vilket innebär att interferensen från finskan inte nödvändigtvis behöver leda till en ogrammatisk ordföljd i svenska satser av den ifrågavarande typen. Vi kan nu sätta upp följande felkälla:

Felkälla 7: I svenska huvud- och bisatser med ett eller flera infinita verbformer kan ett adverbial inte uppträda mellan indirekt och direkt objekt (jfr (39 a)); placeringen mellan direkt objekt och predikativt adjektiv är inte heller möjlig (jfr (39 b)). Eftersom ingendera av dessa begränsningar existerar i finskan (jfr (39 a') och (39 b')) är det möjligt att interferensen från modersmålets sida föranleder en native speaker av finska att producera sådana ogrammatiska svenska satser som (39 a) och (39 b).

Företeelsen kan illustreras så här (jfr not 8):

(40) a. Vid indirekt och direkt objekt

	<u>Fin</u>	<u>Inf</u>	<u>Obj</u> _{indir}	<u>Advb</u>	<u>Obj</u> _{dir}	
<u>Fi</u> :	(että)	joku	oli	antanut	hänelle	metsässä kranaatin →
<u>Sv</u> :	⁺ (att)	någon	hade	givit	honom	i skogen en granat

b. Vid direkt objekt och predikativt adjektiv

	<u>Fin</u>	<u>Inf</u>	<u>Obj</u> _{dir}	<u>Advb</u>	<u>Adj</u> _{pred}	
<u>Fi</u> :	(että)	hän	oli	maalannut	sen	välittömäksi mustaksi →
<u>Sv</u> :	⁺ (att)	han	hade	målat	den	omedelbart svart

3.5 Adverbial mellan två infinita verb

Med några få undantag kan ett adverbial i svenskan inte stå mellan två infinita verbformer. Om adverbialet av någon anledning måste flyttas framåt placeras det i huvudsats före det första infinitet, i bisats före finitet:

(41) a . Du borde i går ha stannat hemma.

a'.⁺Du borde ha i går stannat hemma.

b . Kalle berättade att han i Sverige hade tänkt skaffa sig en ny bil.

b'.⁺... att han hade velat i Sverige skaffa sig en ny bil.

c . Lasse hade varje dag lovat sluta röka.

c'.⁺Lasse hade lovat varje dag sluta röka.

Observera att begränsningen inte gäller konstruktioner med infinitivmärket att; en adverbial nominal- eller prepositionsfras kan nämligen stå mellan att och föregående infinit verbform.³⁴ Jfr (41 c') med (42):

(42) Lasse hade lovat varje dag att sluta röka.

Ett sättsadverb kan i svenskan uppträda mellan två infinita verb, av vilka den senare inte föregås av infinitivmärket:³⁵

(43) a . Vetenskapsmannen lär kritiskt ha belyst miljövårdsproblemen.

a'. Vetenskapsmannen lär ha kritiskt belyst miljövårdsproblemen.

I de finska ekvivalenterna till (41 a'), (41 b') och (41 c') kan adverbialen stå mellan två infinit:

(44) a. Sinun olisi pitänyt eilen pysyä kotona.

b. Kalle kertoi, että hän oli aikonut Ruotsissa hankkia itselleen uuden auton.

c. Lasse oli luvannut joka päivä lakata polttamasta.

Både (44 a), (44 b) och (44 c) representerar normal ordföljd i finskan. I likhet med (41 a), (41 b) och (41 c) kunde adverbialen i dessa satser utan någon förändring i betydelse- eller tryckförhållandena också placeras före det första infinitet/finitet, vilket innebär att finskans interferens kan, men inte behöver leda till oriktig ordföljd i svenskan.³⁶

Felkälla 8: Bortsett från några undantag (jfr (43 a')); se även not 35) kan ett adverbial i svenska satser inte placeras mellan två infinita verb, förutsatt att det senare inte föregås av infinitivmärket att. Eftersom ordföljden i fråga är fullt normal i finskan är det möjligt att en native speaker av detta språk lätt producerar sådana ogrammatiska svenska satser som (41 a'), (41 b') och (41 c'). När den senare av de infinita verbformerna i svenskan är en infinitiv är risken för ordföljdsfel störst i sådana fall där infinitiven inte kan föregås av partikeln att (jfr (41 c), (41 c') och (42)).

Schematiskt kan företeelsen framställas så här (jfr not 8):

(45)	<u>Fin</u>	<u>Inf</u>	<u>Advb</u>	<u>Inf</u>		
<u>Fi:</u> Sinun	olisi	pitänyt	eilen	pysyä	kotona	→
	että hän oli	aikonut	Ruotsissa	hankkia	auton	→
	Lasse oli	luvannut	joka päivä	lakata	juomasta	→
<u>Sv:</u> +Du	borde ha		i går	stannat	hemma	
+att han	hade tänkt		i Sverige	skaffa	sig en bil	
+Lasse	hade lovat		varje dag	sluta	supa	

4. BEGRÄNSNINGAR I BISATSER³⁷

4.1 Adverbial mellan finit verb och efterföljande subjekt, direkt objekt, indirekt objekt eller predikatsfyllnad

I svenska bisatser som inte innehåller infinita verb kan ett adverbial i allmänhet inte uppträda mellan finitet och efterföljande subjekt, direkt eller indirekt objekt, predikativt substantiv eller predikativt adjektiv. Om framflyttningen sker måste adverbialet i stället placeras före finitet:

- (46) a . Många undrade sig över trädet där det varje morgon satt en grå fågel.
- a'. + ... där det satt varje morgon en grå fågel.
- b . Han såg hur någon försiktigt lade en pistol på bordet.
- b'. + ... hur någon lade försiktigt en pistol på bordet.
- c . Polisen kände mannen som på bordet kastade en Parabellum.
- c'. + ... som kastade på bordet en Parabellum.
- d . Kalle påstår att han i parken gav flickan röda rosor.
- d'. + ... att han gav i parken flickan röda rosor.
- e . Det berättas att Olle i Australien blev { en rik man }
- e'. + ... att Olle blev i Australien { en rik man } rik och mäktig } .
- { rik och mäktig } .

De partiklar och adverbial som kan uppträda mellan det sista infinita verbet och någon av ovannämnda satsdelar (jfr ovan s. 17) berörs inte av den begränsning som exemplifierats i (46):

- (47) a. Politikerna var glada över att påven tog emot dem.
 b. Generalen påstår att luftvärnet sköt ner tre plan.
 c. Såg du mannen som lade dit sin portfölj?
 d. Jag tror att det var lagkamraterna som drog av mig skridskorna.

I finska bisatser kan ett adverbial stå mellan finitet och en av de ifrågavarande satsdelarna:

- (48) a. Monet ihmettelivät puuta, jossa istui joka aamu harmaa lintu.
 (Många undrade sig över trädet där varje morgon satt en grå fågel.)
 b. Hän näki, kuinka joku laski varovasti pistoolin pöydälle.
 (Han såg hur någon lade försiktigt en pistol på bordet.)
 c. Poliisi tunsii miehen, joka heitti pöydälle Parabellumin.
 (Polisen kände mannen som kastade på bordet en Parabellum.)
 d. Kalle väittää, että hän antoi puistossa tytölle punaisia ruusuja.
 (Kalle påstår att han gav i parken flickan röda rosor.)
 e. Kerrotaan, että Ollista tuli Australiassa

}	rikas mies
	rikas ja mah-tava

.
 (Det berättas att Olle blev i Australien

}	en rik man
	rik och mäktig

.)

I likhet med de svenska satserna (46 a), (46 b), (46 c), (46 d) och (46 e) kan adverbialen också i (48) uppträda före finiteten. Med undantag av (48 b) är denna placering lika naturlig som platsen efter finiteten. Bortsett från satser med riktningsadverbial har en finsktalande goda möjligheter att välja den riktiga ordföljden när han använder svenska satser av den ifrågavarande typen. Å andra sidan kan det dock inte förnekas att en risk för ordföljdsfel existerar.

Felkälla 9: I svenska bisatser kan ett adverbial normalt inte uppträda mellan det finita verbet och efterföljande subjekt, direkt eller indirekt objekt, predikativt substantiv eller predikativt adjektiv. Begränsningen gäller inte verbpartiklarna av typen emot (ta emot), riktningspartiklarna in, ut, upp, ned, ner, av, bort, fram, hem, undan och ur, proadverben hit och dit och inte heller riktningsuttrycken av typen av sig (dra av sig; jfr (47); se också ovan s. 17). Restriktionen i fråga existerar inte i finskan (jfr (48)); interferensen kan därför leda till sådana ogrammatiska svenska satser som (46 a'), (46 b'), (46 c'), (46 d') och (46 e').

Nedanstående schema må illustrera interferensföreteelsen (jfr not 8):

(49)	<u>Fin</u>	<u>Advb</u>		<table border="0"> <tr><td rowspan="4">}</td><td><u>Subj</u></td></tr> <tr><td><u>Objdir</u></td></tr> <tr><td><u>Objindir</u></td></tr> <tr><td><u>Substpred</u></td></tr> <tr><td><u>Adjpred</u></td></tr> </table>	}	<u>Subj</u>	<u>Objdir</u>	<u>Objindir</u>	<u>Substpred</u>	<u>Adjpred</u>
}	<u>Subj</u>									
	<u>Objdir</u>									
	<u>Objindir</u>									
	<u>Substpred</u>									
<u>Adjpred</u>										
<u>Fi:</u>	jossa	istui	joka aamu	harmaa lintu →						
	kuinka joku	laski	varovasti	pistoolin pöydälle →						
	joka	heitti	pöydälle	Parabellumin →						
	että hän	antoi	puistossa	tytölle ruusuja →						
	että Ollista	tuli	Wienissä	lääkäri →						
	että hänestä	tuli	Norjassa	hyvin rikas →						
<u>Sv:</u>	+där det	satt	varje morgon	en grå fågel						
	+hur någon	lade	försiktigt	en pistol på bordet						
	+att han	gav	i parken	flickan rosor						
	+att Olle	blev	i Wien	läkare						
	+att han	blev	i Norge	mycket rik						

4.2 Adverbial mellan finit verb och prepositionsobjekt eller riktningsadverbial

Varken de flesta tidsadverb eller befintlighetsadverbialen kan i svenska bisatser placeras mellan det finita verbet och efterföljande prepositionsobjekt eller prepositionellt riktningsadverbial³⁸:

- (50) a. +Patienten sade i går att han lider

}	<u>alltjämt</u>
	<u>ideligen</u>
	<u>fortfarande</u>
	<u>sällan</u>
<u>ofta</u>	

 av tandvärk.
- b. +Kalle berättade att han drömde i Spanien bara om Lisa.
- c. +Det påstås att ministern åkte

}	<u>ofta</u>
	<u>sällan</u>
	<u>omedelbart</u>
	<u>genast</u>

 till Åbo.
- d. +Cyklisten som körde i Vasa mot en buss skadades allvarligt.

När tidsadverbialen är en nominal- eller prepositionsfras kan det uppträda i den aktuella positionen om det är frågbart med hur länge (jfr (51 a) och (51 e)), hur många gånger (jfr (51 b) och (51 f)) eller till vilken tidpunkt (jfr (51 c)); om det däremot svarar på frågan när, och sålunda uttrycker tidpunkten för skeendet är denna placering inte möjlig (jfr (51 d) och (51 g)):

- (51) a. Riksdagsmannen som talade i sex timmar om potatisodling blev kritiserad av pressen.
- b. Publiken buade åt ministern som talade tre gånger om samma sak.
- c. Jag tror att Kalle berättade till klockan tre om sina utlandsresor.
- d. ⁺Var och en som lider efter en krock av huvudvärk borde låta sig undersökas av en läkare.
- e. Soldaten berättade hur han en gång sprang i två timmar mot en oas innan han märkte att den bara var en hägring.
- f. Målvakten som hoppade två gånger åt fel håll hänades av åskådarna.
- g. ⁺Ingen vet varför han flyttade efter olyckan till Åbo.

Även sättsadverbialen kan i bisats stå mellan finitet och efterföljande prepositionsobjekt/riktningsadverbial (jfr ovan s. 22):

- (52) a. Han var överbefälhavare när ockupationsstyrkorna gick fram med en ohygglig brutalitet mot civilbefolkningen.
- b. Plötsligt fick Lasse se ett föremål som rörde sig långsamt mot skogsbrynet.

Finska bisatser uppvisar ingen begränsning för flyttning av ett adverbial mellan finitet och efterföljande lokalkasubjekt/riktningsadverbial:

- (53) a. Potilas sanoi eilen, että hän kärsii massärystä.

yhä
yhtenäin
jatkuvasti
harvoin
usein } ham-

(Patienten sade i går att han lider av tandvärk.)

alltjämt
ideligen
fortfarande
sällan
ofta } av tand-

- b. Kalle kertoi, että hän haaveili Espanjassa vain Liisasta. (Kalle berättade att han drömde i Spanien bara om Lisa.)

- c. Väitetään, että ministeri matkusti kuun.

usein
harvoin
välittömästi
heti } Tur-

(Det påstås att ministern åkte till Åbo.)

ofta
sällan
omedelbart
genast }

- d. Pyöräilijä, joka ajoi Vaasassa päin linja-autoa, loukkaantui vaikeasti. (Cyklisten som körde i Vasa mot en buss skadades allvarligt.)

- e. Jokaisen, joka kärsii kolarin jälkeen päänsärystä, pitäisi tutkituttaa itsensä lääkäriillä.
(Var och en som lider efter en krock av huvudvärk borde låta sig undersökas av en läkare.)
- f. Kukaan ei tiedä, miksi hän muutti onnettomuuden jälkeen Turkuun.
(Ingen vet varför han flyttade efter olyckan till Åbo.)

I satserna ovan kunde adverbialen lika gärna uppträda före finitet; i deras svenska ekvivalenter måste adverbialet placeras i denna position om det av någon anledning flyttas bort från sin ursprungliga plats efter prepositionsobjektet/riktningsadverbialet. Denna strukturella överensstämmelse mellan båda språken innebär att möjligheterna för en native speaker av finska att placera adverbialet på rätt ställe i satser av den ifrågavarande typen är relativt stora. Den restriktion som förekommer i de svenska satserna (50 a)-(50 d), (51 d) och (51 g) gör dock att interferensen från finskans sida kan leda till ordföljdsfel:

Felkälla 10: I svenska bisatser kan varken tidsadverben (jfr (50 a) och (50 c); jfr dock not 38)), tidsadverbialen som består av en nominal- eller prepositionsfras och betecknar tidpunkt (jfr (51 d) och (51 g)) eller befintlighetsadverbialen (jfr (50 b) och (50 d)) uppträda mellan finitet och efterföljande prepositionsobjekt/prepositionellt riktningsadverbial. Eftersom denna begränsning inte finns i finskan (jfr (53)) är det möjligt att en native speaker av detta språk på grund av modersmålets interferens bildar ogrammatiska svenska satser av ovannämnd typ.

Schematiskt kan interferensen återges så här (jfr not 8):³⁹

(54)	<u>Fin</u>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Adv}_{\text{tid}} \\ \text{Adv}_{\text{tidpunkt}} \\ \text{Adv}_{\text{bef}} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{LKO/PO} \\ \text{Adv}_{\text{rikt}} \end{array} \right\}$	
<u>Fi</u> : että hän	kärsii	usein	reumatismista	→
joka	kärsii	kolarin jälkeen	päänsärystä	→
että hän	haaveili	Espanjassa	Liisasta	→
että hän	matkusti	heti	Turkuun	→
miksi hän	pakeni	kolarin jälkeen	metsään	→
joka	ajoi	Vaasassa	päin linja-autoa	→
<u>Sv</u> : ⁺ att han	lider	ofta	av reumatism	
⁺ som	lider	efter en krock	av huvudvärk	
⁺ att han	drömde	i Spanien	om Lisa	
⁺ att han	åkte	genast	till Åbo	
⁺ varför han	flydde	efter krocken	in i skogen	
⁺ som	körde	i Vasa	mot en buss	

4.3 Adverbial mellan indirekt och direkt objekt samt mellan direkt objekt och adjektivisk predikatsfyllnad

I svenska bisatser som inte innehåller infinita verbformer kan ett adverbial inte uppträda mellan indirekt och direkt objekt; samma begränsning gäller också placeringen mellan direkt objekt och efterföljande adjektivisk predikatsfyllnad. Om adverbialen någon anledning inte tillåts stå sist måste det placeras före finitet:

- (55) a. ⁺Lisa rodnade när Kalle gav henne $\left. \begin{array}{l} \text{efter festen} \\ \text{i parken} \\ \text{försiktigt} \end{array} \right\}$ tre rosor.
 b. Olle köpte i förra veckan en begagnad bil. ⁺Det berättas att han målade den $\left. \begin{array}{l} \text{genast} \\ \text{hemma} \end{array} \right\}$ svart.

I finskan är den aktuella ordföljden möjlig:

- (55) a'. Liisa punastui, kun Kalle ojensi hänelle $\left. \begin{array}{l} \text{juhlien jälkeen} \\ \text{puistossa} \\ \text{varovasti} \end{array} \right\}$ kolme ruusua.
 b'. Olli osti viime viikolla käytetyn auton. Kerrotaan, että hän maalasi sen $\left. \begin{array}{l} \text{heti} \\ \text{kotona} \end{array} \right\}$ mustaksi.

I likhet med de svenska satserna kunde adverbialen också i (55 a') och (55 b') stå före finitet. Vi kan därför inte säga att modersmålets interferens "tvingar" en finstalande att producera svenska satser av den typ som exemplifierats i (55) men den möjliggör sådana.

Felkälla 11: I svenska bisatser som inte innehåller infinita verb kan ett adverbial inte placeras a) mellan indirekt och direkt objekt b) mellan direkt objekt och objektiv predikatsfyllnad. Eftersom finskan inte uppvisar dessa begränsningar (jfr (55 a') och (55 b')) är det möjligt att en native speaker av detta språk lätt bildar sådana ogrammatiska svenska satser som (55 a) och (55 b).

Nedanstående schema må tjäna som illustration (jfr not 8):

(56) a. Vid indirekt och direkt objekt

	<u>Fin</u>	<u>Obj</u>	<u>indir</u>	<u>Advb</u>	<u>Objdir</u>	
<u>Fi</u> :	kun Kalle	ojensi	hänelle	puistossa	ruusuja	→
<u>Sv</u> :	⁺ när Kalle	gav	henne	i parken	rosor	

b. Vid direkt objekt och predikativt adjektiv

	<u>Fin</u>	<u>Obj_{dir}</u>	<u>Advb</u>	<u>Adj_{pred}</u>		
<u>Fi</u> :	että hän	maalasi	sen	heti	mustaksi	→
<u>Sv</u> :	†att han	målade	den	genast	svart	

4.4 Adverbial mellan finitet och det första infinitet

Bortsett från sätts- och gradadverbena vid vara- och bli-passiv kan ett adverbial i svenska bisatser inte uppträda före det första infinita verbet;⁴⁰ om adverbialet framflyttas måste det placeras före infinitet:

- (57) a . Interpol söker en tjuv som i morse har setts i Oslo.
 a'.⁺... som har i morse setts i Oslo.
 b . Kalle påstod att han i Italien hade drömt om Lisa.
 b'.⁺... att han hade i Italien drömt om Lisa.
 c . Polisen kände mannen som på bordet hade kastat en pistol.
 c'.⁺... som hade på bordet kastat en pistol.
 d . Grannländerna var rädda för Tyskland, som omsorgsfullt hade förberett sig för ett krig.
 d'.⁺... som hade omsorgsfullt förberett sig för ett krig.

Finska bisatser uppvisar inte denna begränsning:

- (57) a". Interpol etsii varasta, joka on aamulla nähty Oslossa.
 b". Kalle väitti, että hän oli Italiassa haaveillut Liisasta.
 c". Poliisi tunsii miehen, joka oli pöydälle heittänyt pistoolin.
 d". Naapurimaat pelkäsivät Saksaa, joka oli huolellisesti valmistautunut sotaan.

Alla satserna här representerar normal ordföljd, ty ingen av de ingående satsdelarna behöver få kontrastivt eller emfatiskt tryck. I (57 a"), (57 b") och (57 d") kunde adverbialet även stå före finitet, vilket innebär att interferensen från finskans sida inte nödvändigtvis behöver leda till ordföljdsfel i svenskan. Vi kan nu sätta upp följande felkälla:

Felkälla 12: Med undantag av sätts- och gradadverben vid vara- och bli-passiv (jfr not 40) kan ett adverbial i svenska bisatser inte uppträda före det första infinita verbet. Eftersom denna restriktion saknas i finskan är det möjligt att en native speaker av finska producerar sådana ogrammatiska svenska satser som (57 a'), (57 b'), (57 c') och (57 d').

Företeelsen kan illustreras på följande sätt (jfr not 8):

(58)	<u>Fin</u>	<u>Advb</u>	<u>Inf</u>		
<u>Fi:</u>	joka	on	aamulla	nähty	Oslossa →
	että hän	oli	Italiassa	haaveillut	Liisasta →
	joka	oli	huolellisesti	valmistautunut	sotaan →
<u>Sv:</u>	+som	har	i morse	setts	i Oslo
	+att han	hade	i Italien	drömt	om Lisa
	+som	hade	omsorgsfullt	förberett sig	för ett krig

4.5 Ogrammatisk inversion

I finska huvud- och bisatser måste de punktuella tidsadverbialen (svarar på frågan milloin/när) samt befintlighets- och riktningsadverbialen vid vissa konstruktioner obligatoriskt placeras före det finita verbet, förutsatt att satsen uttalas med neutral betoning. Denna ordföljd är framför allt typisk för satser med a) väderleksverb (jfr (59 a) och (59 b)), b) kopula + predikativt adjektiv (jfr (59 c) och (59 d)) och c) obestämt utelämnat subjekt (jfr (59 e) och (59 f)). Det är gemensamt för alla typerna att de saknar subjekt.

(59) a. Kalastajia paleli, sillä $\left. \begin{array}{l} \text{yöllä} \\ \text{järvellä} \\ \text{telttaan} \end{array} \right\}$ satoi.

(Fiskarna frös, ty $\left. \begin{array}{l} \text{på natten} \\ \text{ute på sjön} \\ \text{in i tältet} \end{array} \right\}$ regnade (det).)

b. Kalastajia paleli, koska $\left. \begin{array}{l} \text{yöllä} \\ \text{järvellä} \\ \text{telttaan} \end{array} \right\}$ satoi.

(Fiskarna frös, eftersom $\left. \begin{array}{l} \text{på natten} \\ \text{ute på sjön} \\ \text{in i tältet} \end{array} \right\}$ regnade (det).)

c. $\left. \begin{array}{l} \text{Aamulla} \\ \text{Huoneessa} \end{array} \right\}$ oli kuuma.

$\left. \begin{array}{l} \text{I morse} \\ \text{I rummet} \end{array} \right\}$ var (det) hett.)

- d. En huomannut, että $\left\{ \begin{array}{l} \text{aamulla} \\ \text{huoneessa} \end{array} \right\}$ oli kuuma.
 (Jag märkte inte att $\left\{ \begin{array}{l} \text{i morse} \\ \text{i rummet} \end{array} \right\}$ var (det) hett.)
- e. Suomessa ollaan epäluuloisia ulkomaalaisia kohtaan.
 (I Finland är (man) misstänksam mot utlänningar.)
- f. En usko, että Suomessa ollaan epäluuloisia ulkomaalaisia kohtaan.
 (Jag tror inte att i Finland är (man) misstänksam mot utlänningar.)

I svenskan inleds sådana huvudsatser som motsvarar (59 a) och (59 c) antingen med adverbialiet eller med det formella subjektet det. Det är sannolikt att modersmålets inverkan hos finsktalande framkallar ett mycket ymnigt bruk av den förra typen. Det är därför uppenbart att satser som I morse regnade det och I köket är det kallt är mera frekventa hos native speaker av finska än hos infödda talare av svenska, vilka ofta tillgriper det som huvudsatsinledare.

I bisatser kan finskans interferens leda till ogrammatisk ordföljd:

- (60) a. ⁺Fiskarna frös eftersom $\left\{ \begin{array}{l} \text{på natten} \\ \text{ute på sjön} \\ \text{in i tältet} \end{array} \right\}$ regnade det.
- b. ⁺Jag märkte inte att $\left\{ \begin{array}{l} \text{i morse} \\ \text{i rummet} \end{array} \right\}$ var det hett.
- c. ⁺Jag tror inte att i Finland är man misstänksam mot utlänningar.

Ordföljden i satserna ovan kan inte förklaras utifrån motsvarande finska bisatser, ty dessa innehåller inte ett element som kunde göras ansvarigt för placeringen av det formella subjektet det i (60 a) och (60 b) och av man i (60 c). Den verkliga orsaken är det faktum att finskan i sådana fall som exemplifierats i (59) inte uppvisar någon ordföljdskillnad mellan huvud- och bisatser. Utgående från svenska huvudsatser med inverterat subjekt (På natten regnade det) bildar man i analogi med modersmålet svenska bisatser med exakt samma ordföljd. Vi kan nu formulera följande felkälla:

Felkälla 13: I subjektlösa finska huvud- och bisatser måste de punktuella tidsadverbialen (frågbara med milloin 'när') samt befintlighets- och riktningsadverbialen vid neutral betoning obligatoriskt placeras före finitet när satsen innehåller ett väderleksverb,

konstruktionen kopula + predikativt adjektiv eller när ett ospecificerat subjekt har utelämnats (jfr (59)). Eftersom modersmålet i dessa fall har samma ordföljd i huvud- och bisatser kommer en native speaker av finska via svenska huvudsatser av typen På natten regnade det fram till sådana ogrammatiska svenska bisatser som (60 a), (60 b) och (60 c).

Uppkomsten av satser som (60 a), (60 b) och (60 c) kan illustreras på följande sätt:

(61) Järvellä satoi → Ute på sjön regnade det →

Samma ordföljd i huvud- och bisatser i finskan	→	}	+	}	ute på sjön regnade det.
			att		
			när		
			då		
			varför		
			etc.		

N O T E R

1. Även den infödde talaren och den infödde språkbrukaren möter en i litteraturen.
2. I de flesta språkbeskrivningsmodeller har begreppet "grammatikalitet" spelat en viss roll, men först inom den transformativ-generativa grammatiken (TGG) har denna företeelse gjorts till en fundamental beståndsdel av en explicit språk teori (jfr Welte 1974:198). Upphovsmannen till TGG, amerikanen Noam Chomsky, gör i Aspects of the Theory of Syntax en skillnad mellan grammatikalitet och acceptabilitet (s. 10 ff.). En sats är enligt honom grammatisk om den har producerats i enlighet med grammatikens regler, annars är den mer eller mindre ogrammatisk. En acceptabel sats kännetecknas av att den produceras med större sannolikhet, förstås lättare, är mindre klumpig och låter naturligare än en oacceptabel sats. En grammatisk sats är oftast också acceptabel. Detta är fallet i (i):

(i) Någon lär ha bott här tidigare.

Jfr däremot (ii):

(ii) Mannen som kände pojken som sköt älgen som simmade i sjön där en flicka som bodde i huset som en gubbe som hade rött skägg hade byggt hade drunknat var ung.

Relativkonstruktionerna ovan har bildats i överensstämmelse med grammatikens regler, och (ii) betecknas därför som grammatisk. Eftersom det är högst osannolikt att en native speaker av svenska producerar en sats som (ii) annat än för att illustrera en lingvistisk företeelse och eftersom han inte heller förstår den utan att ta papper och penna till hjälp, måste (ii) betraktas som oacceptabel. I (iii) har man brutit mot grammatikens regler och satsen är sålunda ogrammatisk:

(iii)⁺Någon lär hade bott här tidigare.

Enligt Chomsky (a.a., s. 11) hör grammatikaliteten under begreppet "competence" (sv. språkkunnande) medan acceptabiliteten sorterar under "performance" (sv. språkanvändning). Med "competence" avser han talaren-lyssnarens implicita vetande om sitt eget språk, med "performance" användningen av språket i konkreta situationer. Närmare bestämt är detta vetande - ofta även kallat native speakerns språkliga intuition - det system av regler som varje native speaker måste behärska för att kunna producera och förstå en infinit mängd satser av sitt modersmål. Reglerna i fråga är lagrade i hjärnan men eftersom den är otillgänglig för direkt observation, vet vi inte i vilken form denna information är representerad där. Man är därför tvungen att konstruera en abstrakt modell av språkkunnandet, nämligen grammatiken av det aktuella språket. En grammatik som utgör en entydig, explicit beskrivning av talaren-lyssnarens kompetens kallar Chomsky generativ grammatik (a.a., s. 4). "Competence" kan in stort jämföras med de Saussures "la langue" (det abstrakta regelsystemet) och "performance" med dennes "la parole" (förverkligandet av detta regelsystem i konkret talakt).

3. Se not 2.
4. Inom TGG har uttrycket "explicit beskrivning" en vidare användning som jag här bortser ifrån.
5. Se not 2.
6. Asterisk (*) markerar ogrammatisk sats och pilen (→) interferens.
7. I den undersökning detta arbete baserar sig på (jfr Rahkonen 1974) har jag studerat placeringen av tids-, befintlighets-, riktning- och sättsadverbialen. Eftersom det är alldeles uppenbart att de resultat som nåtts där gäller för de flesta övriga adverbialkategorier, förutsätter jag i det följande - om inget annat sägs - att de regler jag ställer upp inte är begränsade till de nämnda adverbialklasserna.
8. Enligt Nylund-Brodde och Holm 1972:167-168 är det bara aldrig, alltid, slutligen och åter för vilka denna placering (utöver nekningsorden) är obligatorisk; de övriga adverbena kan enligt dem också uppträda efter de verbala satsdelarna. Detta påstående får stöd av mina egna forskningsresultat (jfr Rahkonen 1974). I de undersökta tidningstexterna stod de lätta tidsadverbena normalt före det första infinitet/finitet men enligt rikssvenska informanternas utsago kunde de oftast också uppträda i slutet av satsen. Inför dessa fakta kan man inte värja sig för tanken att de rörliga bestämningarna (om man med denna term avser obligatorisk placering av ett adverbial före det första infinitet i huvudsats och före finitet i bisats) i våra skolgrammatikor har tillmätts alltför stor vikt (jfr särskilt Pelkonen-Miettinen 1971:162).

Om adverbialen bestående av nominal- (denna vecka) och prepositionsfraaser (på kaféet) må det nämnas i detta sammanhang att de i svenskan normalt alltid kan stå efter de övriga satsdelarna. Därför bortser jag i det följande från denna möjlighet. Placeringen före det första infinitet/finitet är i allmänhet möjlig bara om den sista verbformen i satsen efterföljs av en tung satsdel:

- (iv) a. *Kalle hade på kaféet ätit.
 b. Kalle hade på kaféet ätit en god lunch.

9. Några få undantag finns i svenskan: kanske, kanhända, måhända. Man kan t.ex. säga Han kanske kommer och Kanske han kommer.
10. Observera att de svenska satserna inom parentes inte bör uppfattas som exempel på svenskans ordföljd; det är fråga om ordför-ord-översättningar, avsedda för läsare med dåliga kunskaper i finska.
11. Subjektet i en aktiv sats och objektet i en passiv sats måste i finskan placeras efter finitet om de inte är starkt betonade, inte har obestämda attribut som eräs 'en', joku 'någon' osv. och om de är indefinita till sin betydelse. Satsen inleds då av adverbialet:

- (v) a. Pihalla istuu koira.
 (På gården sitter en hund.)
 b. Bussiin heitettiin pommi.
 (In i bussen kastades en bomb.)

12. På tal om finskan använder jag inversion också om objektet, eftersom denna satsdel vid passiv följer i stort samma ordföljdsregler som subjektet vid aktiv.
13. Advb står för adverbial, Subj för subjekt, Obj för objekt och Fin för finit verb, dvs. den verbform som uppbar tempusmorfemet. Pilen ($\rightarrow$) markerar interferens och asterisken (*) ogrammatisk sats.
14. Ordföljden Subj + Advb + Fin och dess motsvarighet i passiva satser Obj + Advb + Fin är grammatisk om subjektet eller objektet får starkt tryck:
 (vi) Hän viime viikolla matkusti Espanjaan.
 (Hän i förra veckan åkte till Spanien.)
 Satsen är ogrammatisk om hän inte får kontrastiv betoning; man väntar sig en fortsättning som uttrycker motsats, t.ex. en minä 'inte jag'.
15. Jag är fullt medveten om att innebörden hos begreppet "normal betoning" är långtifrån klar. Jag använder denna term här om satser där inget led behöver uppbara kontrastivt tryck (motsatsbetoning) eller emfatiskt tryck (jfr Chomsky 1970:70).
16. Jag använder beteckningen "lokalkasusobjekt" som motsvarighet till svenskans "prepositionsobjekt". Ett lokalkasusobjekt är en verbbestämning vars kasusändelse inte uttrycker lokalitet. Därför kan den inte sättas i opposition till en annan lokalkasusändelse (inessiv, elativ, illativ, adessiv, ablativ eller allativ). Med direkt objekt avser jag i finskan sådana icke-adverbiella verbbestämningar som står i akkusativ eller partitiv, med indirekt objekt sådana icke-adverbiella verbbestämningar som står i ablativ eller allativ. I (vii a) och (vii b) föreligger ett direkt objekt, i (vii c) och (vii d) ett indirekt objekt och i (vii e) och (vii f) ett lokalkasusobjekt:
 (vii) a. Kalle luki kirjan.
 (Kalle läste boken; akkus.)
 b. Kalle luki kirjaa.
 (Kalle läste i boken; partit.)
 c. Kalle antoi kirjan Liisalle.
 (Kalle gav boken åt Lisa; allat.)
 d. Kalle sai kirjan Liisalta.
 (Kalle fick boken av Lisa; ablat.)
 e. Kalle kertoi Liisasta.
 (Kalle berättade om Lisa; elat.)
 f. Kalle luotti Liisaan.
 (Kalle litade på Lisa; illat.)
17. I alla satserna i (14) kan adverbiallet stå omedelbart efter det pronominnella objektet.
18. Det korrekta uttrycket här är Jag skickade dem till en vän i Åbo, där i Åbo är attribut till en vän.
19. Apostrofen markerar här kontrastivt tryck.

20. Se not 8.

21. Ett adverbial bestående av en nominal- eller prepositionsfras placeras inte heller gärna mellan finitet och efterföljande kort predikativt adjektiv i svenskan. Informanterna accepterar inte satser som (viii a), (viii b) och (viii c):

- (viii) a. [†]Lasse blev i Italien sjuk.
 b. [†]Bordet hölls på ett enkelt sätt rent.
 c. ?Lasse blev på eftermiddagen sjuk.

Frågetecknet framför (viii c) uttrycker att satsen inte är oacceptabel men inte heller helt acceptabel. I tidningstexten förekommer dock flera belägg med ett långt tidsadverbial i positionen i fråga, t.ex.:

- (ix) Situationen var långt in på kvällen kaotisk. Dagens Nyheter, 23/4-70, s. 6, sp. 2.

Det verkar vara så att det behövs mera forskning på den här punkten; jag föredrar därför att inte sätta upp någon felkälla i detta fall.

22. Sats (18 b') är grammatisk om i verkstaden uppfattas som attribut till sin gamla bil.

23. Adjpred står här för adjektivisk predikatsfyllnad; jag använder i samma bemärkelse termen "predikativt adjektiv".

24. Med partikel förstår jag ett småord som hör intimt ihop med verbet. Denna samhörighet tar sig bl.a. uttryck däri, att verbet och partikeln i svenskan hålls ihop av det s.k. enhetstrycket, vilket innebär att huvudtrycket upp bärs av partikeln medan verbet är obetonat (trötta ut, köra in). Vid perfektparticip blir partiklarna prefix (uttröttad, inkörd). En riktningspartikel har riktningsbetydelse (kasta ut), en verbpartikel däremot inte (trötta ut).

25. Partikeln in kan i några enstaka fall också stå före reflexivpronomenet när den har riktningsbetydelse. Så kan man t.ex. säga både borra sig in i ngt och borra in sig i ngt (se Leander 1933).

26. Det är därför föga troligt att skillnaden mellan (27 b) och (27 b') föranleder en native speaker av finska att i svenska satser placera en riktningspartikel före ett obestämt men efter ett bestämt objekt, dvs. Luftvärnet sköt ner ett bombplan men [†]Luftvärnet sköt bombplanet ner.

27. Part_{rikt} står för riktningspartikel, Part_{verb} för verbpartikel, och Obj_{refl} för reflexivt objekt.

28. I svenskan representerar Subj normalt s.k. egentligt subjekt. Obj_{dir} står för direkt och Obj_{indir} för indirekt objekt (jfr not 16). Subst_{pred} symboliserar substantivisk predikatsfyllnad; jag använder i samma bemärkelse även termen "predikativt substantiv". Inf markerar infinit verbform.

29. Denna sats är ogrammatisk i två avseenden: den uppvisar ogrammatisk ordföljd och saknar dessutom det formella subjektet det.

30. Tidsadverb som uttrycker proportionell tid, t.ex. tidigt och sent, utgör ett undantag. Man kan nämligen säga: Tåget hade anlänt sent till Vasa.
31. I motsats till de flesta tidsadverb och till de prepositionella sättsadverbialen kan sättsadverben normalt inte stå efter ett prepositionsuttryck, detta må vara ett prepositionsobjekt eller annat adverbial. Regeln gäller både i huvud- och bisatser och oberoende av om satsen innehåller infinita verbformer eller inte:
- (x) a. ⁺Författaren berättade om sina äventyr ivrigt.
 b. ⁺Författaren hade berättat om sina äventyr ivrigt.
 c. ⁺... författaren som berättade om sina äventyr ivrigt.
 d. ⁺... författaren som hade berättat om sina äventyr ivrigt.

I satserna nedan kan adverbiallet däremot stå efter en prepositionsfras:

- (xi) a. Ministern råkade berätta om en hemlig överenskommelse nyss.
 b. Författaren hade berättat om sina äventyr med stor iver.

Förutom omedelbart efter huvud verbet kan ett sättsadverb också uppträda före det första infinitet i huvudsats och före finitet i bisats:

- (xii) a . Författaren hade berättat ivrigt om sina äventyr.
 a'. Författaren hade ivrigt berättat om sina äventyr.
 b . ... författaren som berättade ivrigt om sina äventyr.
 b'. ... författaren som ivrigt berättade om sina äventyr.
 c . ... författaren som hade berättat ivrigt om sina äventyr.
 c'. ... författaren som ivrigt hade berättat om sina äventyr.

Vid vissa verb (bl.a. uppträda, bete sig, bära sig åt, uppföra sig och förfara) kan ett sättsadverbial inte utelämnas utan att satsen blir ogrammatisk. Så kan man t.ex. inte säga Kalle hade betett sig. Vid dessa verb kan ett sättsadverbial inte placeras före det första infinitet/finitet:

- (xiii) a. ⁺Sjuksköterskan hade på ett egendomligt sätt uppfört sig mot några patienter.
 b. ⁺Alla visste att Lasse hövligt hade uppfört sig mot alla människor.

32. Se not 16.

33. Advtid står för tidsadverb, Advb_{tidpunkt} för en nominal- eller prepositionsfras betecknande tidpunkt och Advb_{ber} för befintlighetsadverbial; LKO symboliserar lokalkasusobjekt, PO prepositionsobjekt och Advb_{rikt} riktningsadverbial bestående av en nominal- eller prepositionsfras.

34. Adverben placeras helst före det första infinitet/finitet.

35. Verbpartiklarna, riktningspartiklarna, sättsadverben och gradadverben som bestämmer ett perfektparticip kan förstas stå före denna verbform också vid flera infinita verb:

- (xiv) a. Han hade inte blivit mottagen.
b. Han lär ha blivit utkastad.
c. Han hade blivit illa behandlad.
d. Han lär ha varit mycket älskad.
36. Dessutom är ytterligare andra positioner möjliga i finskan.
37. Att-sätserna avviker såtillvida från de övriga bisatserna att de i talspråket och det närstående stilarter kan ha typisk huvudsatsordföljd.
38. Tidsadverben betecknande proportionell tid (tidigt och sent) utgör ett undantag: Jag vet att tåget anlände sent till stationen.
39. Beträffande förkortningarna jfr not 33.
40. Utöver sätts- och gradadverben står också verb- och riktningspartiklarna före ett perfektparticip:
- (xv) a. Jag tror att han inte blev mottagen.
b. Det påstås att han blev utkastad.
c. Han säger att han blev illa behandlad.
d. Det berättas att han var mycket älskad.

LITTERATUR

- Beckman, N. 1959 [¹1916]. Svensk språklära. 4 uppl., Stockholm: Bonniers.
- Bleken, B. 1971. Om setningsskjemaet. Oslo: Universitetsforlaget.
- Chomsky, N. 1965. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Mass: MIT Press.
- 1970. "Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation." Jakobson & Kawamoto (utg) Studies in General and Oriental Linguistics, 52-91.
- Diderichsen, P. 1966. Helhed og Struktur. København: G.E.C. Gads forlag.
- 1968 [¹1946]. Elementaer dansk Grammatik. København: Gyldendal.
- Hakulinen, I. 1949. "Sanajärjestyksemme tutkittavuudesta." Virittäjä 53, (1949), 346-349.
- 1968. Suomen kielen rakenne ja kehitys. 3 uppl., Keuruu: Otava.
- Hansen, E. 1970. "Sætningsskema og verbalskemaer. "Nydanske Studier 2, (1970), 116-141.
- Holm, G. (utg.). 1967. Svenskt talspråk. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Ikola, O. (utg.). 1971. Nykysuomen käsikirja. Helsinki: Weilin & Göös.
- Johannisson, T. 1968. "Om sammansatta verb i svenskan. "Nutids-svenska, 23-42.
- Kettunen, L. 1950. "Miten kansankielen sanajärjestyttä on 'tutkittu'?" Virittäjä 54 (1950), 351-352.
- 1953. Über die Wortfolge im Finnischen und Urfinnischen. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, serie B, tom 81,3. Helsinki.
- Koefoed, H.A. 1967. Structure and Usage as applied to Word-Order Årbok for universitetet i Bergen, humanistisk serie, 1. Bergen: Norwegian Universities Press.

- Layreys, G. 1970. Studie over de plaats van het "adverbial" in de structuur van de zweedse zin. Lic.-avhandling, Rijksuniversiteit Gent.
- Leander, F. 1933. "Ordställningen vid reflexiva verb med betonat adverb i nusvenskan." Modersmåslärarnas förenings årsskrift, (1933), 27-39.
- Lindén, E. 1947. "Suomen kielen sanajärjestyksestä." Virittäjä 51, (1947), 324-331.
- Ljunggren, K.G. 1968. "Objekt och adverbial." Nutidssvenska, 184-202.
- Nickel, G. 1972. Fehlerkunde. Beiträge zur Fehleranalyse, Fehlerbewertung und Fehlertherapie. Berlin: Cornelsen-Velhagen & Klasing.
- Nickel, G. & K.H. Wagner. 1968. "Contrastive Linguistics and Language Teaching." International Review of Applied Linguistics in Language Teaching 6, (1968), 233-255.
- Nurmela, T. 1934. "Sanojen sanaryhmien painotuksen merkityksestä suomen kielessä." Virittäjä 38, (1934), 172-181.
- Nutidssvenska. 1968. 2 uppl, Borgå: Söderström.
- Nylund-Brodde, E. & B. Holm (red.). 1972. Deskriptiv svensk grammatik. Trelleborg: Skriptor.
- Pelkonen, L., K. & E. Miettinen. 1971. Ruotsin kielioppi. 10 uppl. Porvoo: Söderström.
- Penttilä, A. 1963. Suomen kielioppi. 2 uppl., Porvoo: Söderström.
- Rahkonen, M. 1974. Placeringen av tids-, befintlighets-, riktning- och sättsadverbialen i svenska och finska satser. University of Umeå, Department of General Linguistics, Publication 8.
- Saanila, K. 1971. Några svårigheter i svensk grammatik för finstalande. Serie G: Studier i kontrastiv grammatik, 7. Stockholm: Skriptor.
- Saarimaa, E.A. 1947. "Sanajärjestyksestä ja painotuksesta." Virittäjä 51, (1947), 331-334.
- Sadeniemi, M. 1949. "Hyvää vapaata suomea." Virittäjä 53, (1949), 340-345.

- Siro, P. 1964. Suomen kielen lauseoppi: Helsinki: Tietokirja.
- Språket i blickpunkten. 1969. Lund: Gleerup.
- Teleman, U. 1967. "Bisatser i talad svenska." Holm (utg.)
Svenskt talspråk, 160-203.
- Thorell, O. 1973. Svensk grammatik. Stockholm: Esselte Studium.
- Wagner, K.H. 1969. "Probleme der kontrastiven Sprachwissenschaft." Die Sprache im technischen Zeitalter 32, (1969), 305-326.
- Welte, W. 1974. Moderne Linguistik: Terminologie/Bibliographie, I-II. München: Max Hueber Verlag.